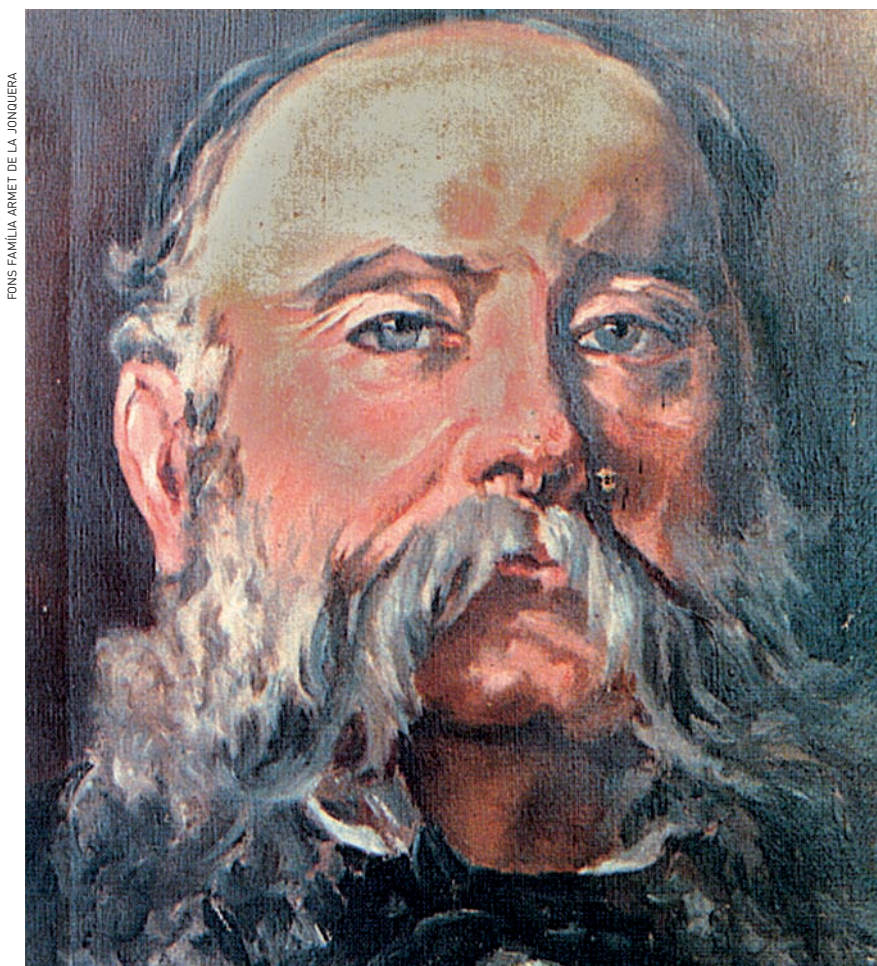

VICENÇ PAGÈS JORDÀ > TEXT

L'EMPORDÀ AL SEGLE XIX

FONS FAMÍLIA ARMET DE LA JONQUERA

Carles Bosch de la Trinxeria

va néixer a Prats de Molló el 1831 en una família de terratinents. Després d'estudiar a Tolosa i a Barcelona, es va instal·lar a la Jonquera per administrar les terres que tenia a les dues bandes de la frontera. Arran de l'èxit de crítica i de públic que va obtenir amb llibres com *Records d'un excursionista* (1887), va provar sort amb la novel·la. *L'hereu Noradell*, publicada el 1889, és la més reeixida de les que va escriure.

>> *Retrat a l'oli (anònim) de Carles Bosch de la Trinxeria (Prats de Molló, 1831 - la Jonquera, 1897).*

Aquesta obra se centra en la família Noradell, amb casa pairal a Masarac i una gran extensió de conreus en aquesta zona de l'Alt Empordà. Mort el seu pare, Marçal Noradell es converteix en l'hereu. Ben considerat pels altres propietaris, és elegit per representar els interessos del territori a les Corts de Madrid. Allà, l'hereu dilapida el capital en festes, luxes i jocs de cartes. El retorn a Masarac coincideix amb la plaga de la fil·loxera, que l'acaba d'arruïnar. A punt del desnonament, és salvat in extremis quan la pubilla Noradell es casa amb el fill del creditor.

Els capítols dedicats a les eleccions són els millors del llibre. L'autor hi plasma amb humor la lluita entre el candidat de Madrid i l'hereu Noradell, que simbolitzen l'oposició entre Espanya i Catalunya: «Sa honradès, son caràcter franc, català, topava amb aquelles costums de xatxarra i fingiment que caracteritzen los pobles decadents». La visita del candidat a Rabós és el *Bienvenido, Mister Marshall* del caciquisme. Encara sort que l'alcalde, que va fer el servei militar lluny de casa, xampurreja el castellà: «*Quiere esmorzá, senyó diputado? Si quiere xacolata o un tall de botifarra, le haré portá de mi casa*». Les diferències són ètniques i lingüístiques. Bosch de la Trinxeria esmenta «l'antipatia de raça que fa incompatible la diferència de caràcter, de pensar, de costums, de llenguatge». Abans d'anar al míting (ells en diuen «la funció», com si fos un espectacle de circ), un dels assistents avisa: «Si porteu diners a la butxaca, no en tragau la mà».

Encara que tots hem sentit a parlar de la plaga de la fil·loxera, Bosch de la Trinxeria s'hi refereix amb un dramatism singular. És natural: per a ell no era un referent històric, sinó un enemic ben concret, que va aparèixer de mica en mica i va precipitar famílies senceres a la ruïna. En canvi, l'última part de la novel·la, de caire sentimental, és la més

>> Arles: vista des dels camps de blat, de Vincent Van Gogh.

fluixa. Els personatges resulten estereotipats i previsibles, i la prosa perd el tremp inicial.

Si *L'hereu Noradell* mereix ser llegida és sobretot pel valor documental: no tenim gaires novel·les que ens parlin de l'Alt Empordà de finals del segle XIX amb coneixement de causa. El primer que sobta és la densitat de les relacions, que abasten tota la geografia empordanesa: la mare Noradell és de Sant Feliu de Guíxols, el sogre ve de l'Estartit, l'oncle s'està a l'Escala, el rellotger prové de Torroella de Montgrí, la família va al notari de Castelló i passa l'hivern a Figueres, i es parla de la processó de Ruplà. També hi ha vida més enllà de la comarca: hi apareixen els estudis al Sagrat Cor de Sarrià, un culleraire de Tortellà, i més lluny encara: ampliació d'estudis a Anglaterra i Estats Units, i negocis a Cuba.

La novel·la porta el lector a espais poc coneguts: la notaria, el despatx d'un propietari rural, l'església de Sant

>> Panoràmica de Vilarnadal-Masarac.

Pere de Figueres abans que fos destruïda durant la guerra, un ball al Casino (que, per cert, acaba a les cinc de la matinada). L'escena de la sega i la batuda recorda els quadres provençals de Van Gogh. I, naturalment, hi ha la llengua, que en molts casos és tan sa-

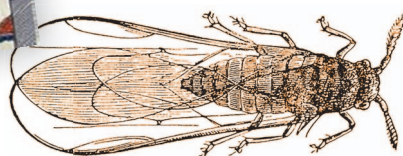
La visita del candidat a Rabós és el *Bienvenido, Mister Marshall* del caciquisme

>> Un fotograma de La diligencia de John Ford.

A l'esquerra, cartell de ¡Bienvenido Mister Marshall!

A sota, un dibuix de l'insecte de la fil·loxera.

al mas s'assabenta que l'amo s'ha posat malalt. Resulta inevitable pensar en les caravanes de la mateixa època que apareixen als films de John Ford.

Alguns crítics —de l'època i d'ara— han retret a Bosch de la Trinxeria que inclogui digressions que trenquen el ritme de la novel·la. I, tanmateix, que no ho fan Sterne o Kundera? Quan ens informa dels llibres que compraven els terratinents per omplir les biblioteques, o del procés de formació del massís del Montgrí, els lectors bé podem agrair l'aturada, com quan descansem en una excursió. Pel que fa a la ideologia, no és pas més conservador que altres autors que apareixen sense problemes a les històries de la literatura.

L'hereu Noradell no ha tingut sort en el món editorial. L'última vegada que es va reeditar va ser el 1991, a la col·lecció MOLC d'Edicions 62. En el pròleg, Jordi Castellanos ens informa que l'obra de Bosch de la Trinxeria «quan va ésser escrita i publicada ja era vella i passada de moda». A la *Història de la literatura catalana*, Antònia

Tayadella retreu a Bosch la «incapacitat per construir una trama novel·lesca». Joan Martori, a *Literatura catalana contemporània*, afirma que aquest autor

«és poc competent per a la construcció de trames narratives». La competència dependrà, en tot cas, del terme de comparació. Tenint en compte les novel·les catalanes de l'època, no està pas tan malament. No veig pas que sigui gaire inferior a Narcís Oller, per exemple. De fet, Josep Pla troba que els únics escriptors en prosa d'una certa categoria que ha donat l'Empordà (s'entén: abans que ell) són Ramon Muntaner i Carles Bosch de la Trinxeria, «un escriptor que té un gran interès i que, a pesar d'haver estat intrometut a les llibreries durant tants anys, cada dia en tindrà més».

Vicenç Pagès Jordà
és escriptor.

borosa com la que encara se sent fora de les grans ciutats, on la gent *espioca*, menja àpit, no s'està de *lilaines*, toca el *fluviol* (així, amb ve baixa, com si l'instrument estigués emparentat amb el riu), i diu paraules com *reparo*, *desespero*, *retiro* o *xasco*. No hem canviat pas tant. Els productes del camp continuen baixant, costa de vendre terres, els polítics tenen mala fama. Quan el pagès va a Barcelona, li roben indefectiblement el rellotge. Llavors la gent gran ja trobava que «lo jovent del dia no valia el de son temps».

La casa dels Noradell a Figueres és un compendi de l'estructura econòmica de l'època. Els baixos estan arrendats a botiguers, la família ocupa el primer pis, i el segon el tenen llogat a la vídua d'un coronel retirat. És a dir, la

propietat, el comerç i l'exèrcit. Si Marx aprenia el funcionament de la societat francesa llegint Balzac (un dels autors favorits de Bosch de la Trinxeria), els historiadors que vulguin conèixer l'Empordà del segle XIX han de llegir *L'hereu Noradell*. Curiosa època en què, tot i viure a prop de la Rambla, calia anar al casino amb carruatge com si es tractés de l'Òpera de París.

Curios estil, també, el de Carles Bosch de la Trinxeria. L'escena que obre el llibre és magistral, àgil, cinematogràfica: després de vendre hortalisses, ou i aviram al mercat de Figueres, el vell Joan torna amb el carro. Xerra amb la mula i amb els pagesos que tornen a peu, s'atura als Hostalets a fer un got de vi, fa broma amb unes noies, travessa Vilarnadal i quan arriba

Encara que tots hem sentit a parlar de la plaga de la fil·loxera, Bosch de la Trinxeria s'hi refereix amb un dramatisme singular